

Секція: Педагогічні науки

Паласевич Ірина Львівна

доцент кафедри загальної педагогіки та дошкільної освіти

Дрогобицький державний педагогічний університет

імені Івана Франка

м. Дрогобич, Україна

Кайдан Олена Романівна

студентка спеціальності «Дошкільна освіта»

Дрогобицького державного педагогічного університету

імені Івана Франка

м. Дрогобич, Україна

РОЗВИТОК САМОСТІЙНОСТІ ЯК БАЗОВОЇ ХАРАКТЕРИСТИКИ ОСОБИСТОСТІ ДИТИНИ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ

Дослідження феномену самостійності є однією з актуальних проблем сьогодення, оскільки ця якість є визначальною у формуванні особистості дитини. Адже самостійність дає їй можливість пізнати сутність власного «Я», бути незалежною, ініціативною, діяльною. Власне завдяки набутій у дитинстві самостійності особистість може повноцінно розвиватися, урізноманітнювати контакти із довкіллям, бути творцем свого життя.

Аналіз наукової літератури дає підстави стверджувати, що поняття «самостійність» тлумачиться неоднозначно: це якість (властивість) особистості; риса характеру; особистісне утворення, що забезпечує певний характер і рівень поведінки та діяльності особистості; дія, яку людина здійснює сама, без підказки й допомоги; незалежність від думок інших, свобода вираження своїх почуттів, творчість. Самостійність – незалежність, свобода від зовнішніх впливів, примусів, від сторонньої

підтримки, допомоги, здатність до незалежних дій, суджень, володіння ініціативою, рішучістю [7].

Зокрема самостійність характеризують як узагальнену якість особистості, що виявляється в ініціативності, критичності, адекватній самооцінці та почутті власної відповідальності за свою діяльність і поведінку; як підхід до вирішення будь-якої справи без втручання інших і виявляється в допитливості, кмітливості, гнучкості мисленнєвих процесів, незалежності суджень, критичності сприйняття інформації [4, с. 11].

Очевидно, що самостійність – це комплексна, інтегрована характеристика особистості, що охоплює такі складові, як незалежність – уміння приймати самостійне рішення, робити власний вибір; ініціативність – уміння висувати нові ідеї, пропонувати нестандартні дії, оригінальний зміст, несподівані рішення; самооцінка – уміння виробляти самооцінне судження. Вона виражається через незалежну й ініціативну поведінку, а також може бути й ситуативним проявом [2].

Дослідники зауважують, що самостійність розвивається поступово й значною мірою залежить від умов виховання та навчання. Про високий рівень сформованості самостійності свідчать вміння визначати мету діяльності, здійснювати елементарне планування, реалізовувати задумане та отримувати результат, адекватний поставленій меті, а також здатність виявляти ініціативу й творчість [6, с. 71].

У чинних програмах розвитку дітей дошкільного віку, Базовому компоненті дошкільної освіти акцентується на тому, що починаючи з дошкільного віку (після 3-х років) самостійність набуває системної будови і розглядається як особливе особистісне утворення, що характеризує здатність дитини діяти без допомоги дорослого, виявляти ініціативу, приймати власні рішення, бути здатним до самоорганізації. При цьому допускається звернення до дорослого у випадку об’єктивної необхідності, завдання якого – допомогти дошкільнику жити власними силами; надавати

йому можливість виявляти самостійність не караючи за це, не нав'язуючи готових рішень, не втручаючись в діяльність дитини [1].

О. Кононко виокремлює послідовні етапи розвитку самостійності: від елементарного прояву активності немовлям до зрілої самостійності дорослої людини. Між ними – три проміжні форми, що розвиваються саме у дошкільному віці:

– виконавча активність – найпростіша форма самостійності, що характеризується вмінням дитини діяти за зразком дорослого;

– ініціативна самостійність – проявляється, коли дитина починає використовувати набуті знання й уміння без зразка дорослого, тобто вносить у дії елементи ініціативи;

– творча самостійність – найвища для дошкільників, виявляється в тому, що у свою роботу дитина вносить елементи творчості [4, с. 12].

Динаміка розвитку самостійності в дошкільному віці залежить від особливостей, потреб та інтересів дітей у різні періоди життя. Особливої уваги, на нашу думку, потребує старший дошкільний вік, коли відбувається підготовка дитини до школи. Тому в цей віковий період варто сприяти формуванню уміння діяти відповідно до обставин та вимог інших людей, проектувати свої дії; здатності до самоконтролю та самооцінки. Важливо також зосереджувати увагу на формуванні вмінь усвідомлено виокремлювати спосіб дій; оволодінні загальними способами дій, які дають змогу розв'язувати практичні, пізнавальні завдання, виокремлювати нові зв'язки і відношення; розвитку уміння самостійно знаходити способи розв'язання завдань; опануванні навичок контролю за способом виконання дій та їх оцінювання.

Старших дошкільників необхідно послідовно і систематично підводити до більшої самоорганізації, самоконтролю. Для цього вихователь частіше звертається до досвіду самих дітей, пропонуючи їм

обґрунтувати важливість задуманої або дорученої справи, обрати раціональні способи виконання завдання й попіклуватися про забезпечення своєї діяльності необхідним інвентарем та матеріалами, об’єднатися у групи й розподілити роботу з урахуванням можливостей та уподобань кожного, заохочує будь-які прояви співчуття, взаємодопомоги, ініціативи [3].

Так, основними компонентами самостійності старшого дошкільника М. Савченко виокремлює: вольовий (виявляється в певній самості дитини, у вмінні досягати результату, виконанні свого задуму); поведінковий (вміння дитини застосовувати в самостійній діяльності отримані раніше знання та навички про довкілля); морально-ціннісний (ставлення дитини до себе, інших та до ситуації); когнітивний (обізнаність дитини, прагнення до пошуку нових знань, дослідницька активність, ініціативність, самокритичність). Складові цих компонентів характеризують ступінь розвитку кожного з них залежно від змісту та спрямованості діяльності дитини, а також особистісних виявів [5, с. 202].

Зауважимо, що змістовна самоорганізована діяльність дітей налагоджується поступово, по мірі їх дорослішання та набуття досвіду, розвитку самостійності, ініціативності, креативності та інших особистісних базових якостей. Водночас саме вільна, нерегламентована діяльність сприятлива для формування таких якостей. Необхідними проявами самостійності дитини у діяльності є уміння мотивувати свою діяльність, довести задумане до кінця, адекватно оцінити отриманий результат [3].

Таким чином, самостійність – це комплексна, інтегрована характеристика особистості, що охоплює такі компоненти, як незалежність, ініціативність, самооцінка. Це багатогранне поняття: властивість (якість) людини; риса характеру; її здатність розв’язувати

пізнавальні проблеми; умова активізації діяльності; утворення, що забезпечує конкретні прояви поведінки та діяльності.

Для дітей дошкільного віку самостійність означає здатність себе зайняти або здатність чимось займатися певний час без допомоги (керівництва, управління) дорослого, виявляючи при цьому ініціативу, активність, рішучість. Основними формами розвитку самостійності у дошкільному віці є виконавча активність, ініціативна самостійність та творча самостійність.

Література

1. Базовий компонент дошкільної освіти / наук. кер.: А.М. Богуш; Авт. кол-в : Богуш А.М., Беленька Г.В., Богініч О.Л., Гавриш Н.В., Долинна О.П. та ін. К. : Видавництво, 2012. 26 с.
2. Гуріна З. Розвиток самостійності як базової характеристики підростаючої особистості дитини // Проблеми сучасної психології : зб. наук. пр. Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка, Інституту психології ім. Г.С.Костюка АПН України / За ред. С.Д. Максименка (відп. ред.); Л.А. Онуфрієвої (відп. секретар). Вип. 9. Кам'янець-Подільський : Аксіома, 2010. С. 65-74.
3. Інструктивно-методичні рекомендації «Про організовану і самостійну діяльність дітей у дошкільному навчальному закладі» // Лист Інституту інноваційних технологій і змісту освіти Міністерства освіти і науки України від 26.07.2010 р. №1.4/18-3082. URL: <http://osvita.ua/legislation/doshkilna-osvita/9091/> (01.10.2018)
4. Кононко Е. Я – сам. К. : Рад. Шк., 1983. 96 с.
5. Савченко М. Морально-ціннісний компонент самостійності як базової якості особистості дитини дошкільного віку // Актуальні проблеми психології: зб. наук. пр. Т. 4. Психологія розвитку дошкільника. Вип.

10 / За ред. С.Д. Максименка; Ін-т психології ім. Г. С. Костюка НАПН України. К. : Срібна хвиля, 2014. С. 197-208.

6. Формування базових якостей особистості дітей старшого дошкільного віку в ДНЗ : монографія / Г. Беленька, С. Васильєва, Н. Гавриш, В. Маршицька, та ін.; за заг. ред. О. Рейпольської. Х. : Друкарня Мадрид, 2015. 330 с.
7. Шигапова З. Розвиток у дітей самостійності ініціативи і відповідальності. URL:
<http://ditsad.com.ua/konsultac/konsultac2831.html>